

**ECHIVALENȚA SEMANTICĂ DINTRE UN NUMERAL
ȘI UN SUBSTANTIV, ÎN LIMBA ROMÂNĂ**
Semantic Equivalence between a Numeral and a Noun, in the Romanian Language

Cristina RADU-GOLEA¹

Abstract

This paper demonstrate the fact that in the Romanian language, one of the cardinal numerals has got synonyms (dublet, cuplu, tandem, pereche). The noun pereche is used in parallel with the numeral doi. This noun has distinctive semantic features, depending on the context.

Keywords: synonymous, numeral, noun, quantifier, pair

1. Se știe că sinonimia reprezintă o „relație de echivalență sau de identitate fie între sensurile a două sau mai multe cuvinte diferite, fie între două sau mai multe construcții sintactice echivalente”². În cele ce urmează, va fi demonstrată echivalența dintre un numeral (cuantificator) și un substantiv.

Termenul *cuantificator* „are rolul de a specifica, din punct de vedere cantitativ, alt component al unui grup (nominal, verbal, adjectival, adverbial). În clasa cuantificatorilor intră elemente cantitative indicând: o cantitate definită (...), o cantitate nedefinită (...), o cantitate nula (...)”³. Cuantificatorii universali/logici/existențiali se disting de cuantificatorii numerici, aceștia din urmă „fiind reprezentați de clasa numeralelor cardinale; ambele clase aparțin categoriei mai largi a cantitativelor, cuvinte care includ în matricea lor semantică seme cantitative”⁴. Cantitativele nonnumerice aparțin fie clasei pronomelor indefinite (*mulți, puțini, câțiva, oricâți* etc.), fie clasei adverbilor și semiadverbilor (*mult, puțin, destul, vreo* etc.), iar cantitativele numerice aparțin „clasei numeralului în toate ipostazele lui gramaticale: de pronume, de adjectiv, de adverb, de substantiv (*doi (copii); (învață) îndoit; doime*)”⁵.

2. Numeralul, exponent al cantitativelor numerice, este definit, în gramatica tradițională, ca parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diverse aspecte, un numar abstract, un numar concret sau ordinea numerică a obiectelor sau acțiunilor în spațiu și timp. Dumitru Irimia propune o cu totul altă abordare a numeralelor, susținând că în „clasa pronomelor intră și *numeralele cardinale* primare (*doi, trei* etc.) și *numeralele ordinale*, prin caracterul lor de substituenți”⁶. În anumite contexte, numeralul are rolul de substitut, iar

¹ Lector univ. dr., Universitatea din Craiova

² DȘL, 2001, p. 483.

³ Pană Dindelegan, Dragomirescu, Nedelcu, 2010, p. 210.

⁴ DȘL, 2001, p. 149.

⁵ DȘL, 2001, p. 92.

⁶ Irimia, 1997, p. 149.

prin „abandonarea substantivului regent se produce fenomenul de pronominalizare”⁷. În GBLR, definiția numeralului este aseănătoare cu cea propusă de Dumitru Irimia, în gramatica Domniei Sale, adică acesta reprezintă „o clasă lexico-gramaticală închisă conținând cuvinte care prezintă trăsături morfosintactice comune cu unele pronume. Numeralul cardinal, care este numeralul prototipic, se încadrează în categoria mai largă a **cantitativelor**; numeralul ordinal este o subclasă distinctă de cuvinte care se apropie, prin conținutul lor semantic, de adjectivele situative, iar prin caracteristicile morfosintactice, de pronumele-substitute”⁸.

Numeralul cardinal *doi, două* (< lat. **dui, duae*), aparținând clasei de cuantificatori numerici, ocupă un loc special, întrucât poate avea sinonime lexicale. Dintre acestea pot fi enumerate: ***pereche*** (< lat. *paric(u)la*) „grup de două ființe de același fel; (...) grup format din două exemplare de același fel, care formează o unitate, întrebuintându-se împreună; fiecare dintre cele două ființe, două obiecte, două fenomene care formează un grup (unitar), considerate în raort cu cea de-a doua ființă, cel de-al doilea obiect etc.; ființă, obiect, fenomen, care seamănă perfect cu altă ființă, cu alt obiect, cu alt fenomen”; ***dublet*** (< fr. *doublet*) „al doilea exemplar al unui obiect, păstrat într-o colecție”; „al doilea exemplar al unui document, al unui act, reprodus după original și utilizat în locul acestuia”, „duplicat”; ***cuplu*** (< fr. *couple*) „reuniune a două persoane, forțe, obiecte într-o acțiune/activitate comună; doi actori care joacă împreună roluri principale; două animale reunite prin hamuri pentru aceeași muncă; sistem de două forțe egale antiparalele (în fizică)”; ***tandem*** (< fr., engl. *tandem*) „bicicletă pentru două persoane (...); cilindru compresor mecanic cu doi tăvălugi egali ca marime (...); (fig.) grup de două persoane (nedespărțite)”.

În ultimii ani, substantivul *tandem* a început să fie utilizat și în limbajul gazetăresc – cu referire la politică și la sport. Locuțiunea adverbială *în tandem* are sensul „în doi”.

Dintre sinonimele numeralului *doi*, reține atenția substantivul *pereche*. Acest substantiv este urmat, de obicei, de determinanți și este caracterizat de semul [\pm Animat]. În cazul în care trăsătura semică distinctivă este [+Animat], *pereche* poate să desemneze:

a) două părți identice și simetrice ale corpului (omenesc): *o pereche de ochi* („M-am întors mânios... și i-am aruncat o pereche de ochi de voinic”, Gane⁹). Pentru celelalte părți/organe identice și simetrice ale corpului omenesc, substantivul *pereche* nu se folosește. Totuși, în anumite situații, *pereche* poate determina substantivul *organe* (neutru, plural): *organe pereche*. Pentru a desemna picioarele identice și simetrice ale unei clase de animale inferioare, miriapodele, se folosește forma de plural: *perechi de picioare*.

b) un grup de două persoane (unite prin căsătorie): *o pereche de tineri/de îndrăgostiți*. Folosit la plural, *perechi* înseamnă „parteneri de dans (sau parteneri în cadrul altor sporturi)”; de asemenea, poate fi folosit și la modul general: *Prin parc se plimbau perechi(le)*.

⁷ Irimia, 1997, p. 150.

⁸ GBLR, 2010, p. 180.

⁹ DLRM, 1958, p. 604.

c) poate desemna și un grup de animale/păsări de sex opus, mascul și femelă, din aceeași specie: (o) *pereche de hamsteri*; (o) *pereche de canari/papagali*.

În aceste exemple, trăsătura semică distinctivă este [\pm Masculin]. *Pereche* poate reprezenta și un grup de două animale din aceeași specie, fără însă a fi precizată diferența semică [$+$ Masculin] vs. [$-$ Masculin]: (o) *pereche de boi*, (o) *pereche de cai*.

În a doua situație, când trăsătura semică distinctivă este [$-$ Animat], *pereche* desemnează:

a) „un grup de două obiecte de același fel, întrebuințate numai împreună”, de exemplu: (o) *pereche de andrele*, (o) *perche de mănuși*, (o) *pereche de șosete*, (o) *perche de jambiere*, (o) *pereche de vâsle/rame*, (o) *pereche de pantofi* (și toate cazurile în care substantivul *pereche* este determinat de nume de obiecte de încălțăminte), (o) *pereche de schiuri*, (o) *pereche de șireturi*, (o) *pereche de șanuri*, (o) *pereche de cercei*, (o) *pereche de butoni*, (o) *pereche de corzi* (ale unui instrument muzical), (o) *pereche de roți dințate* (aparținând unui angrenaj), (o) *pereche de pedale*, (o) *pereche de cârje* (numai uneori, în anumite condiții). La jocul de șah, există *perechea de nebuni* – în acest caz, substantivul *pereche* este obligatoriu articulat.

b) mai poate defini un obiect/accesoriu alcătuit din două părți identice și simetrice: (o) *pereche de ochelari*, (o) *pereche de ciorapi*, (o) *pereche de pantaloni*, (o) *pereche de chiloți*, (o) *pereche de izmene*, (o) *pereche de bretele*, (o) *pereche de desagi*.

O *pereche de palme* desemnează „două lovituri succesive aplicate cuiva (cu cele două palme)”.

Pronumele (și adjectivul) indefinit *amândoi* (*amândouă*) și neologismul *ambii* (*ambele*) pot fi sinonimi cu substantivul *pereche*.

Toate exemplele date se încadrează în ceea ce semantica modernă numește cuantificare precisă.

O altă categorie, inclusă semanticii moderne, este cuantificarea neprecisă. Numeralul *doi* (*două*) poate avea (și) un sens nedeterminat, în anumite construcții. Uneori, sensul nedeterminat este întărit de prezența indefinitului *vreo*, încadrat în clasa cantitativelor nonnumerice: *a spune cuiva (vreo) două vorbe* „a comunica ceva cuiva” – în această expresie, *două* poate avea și sensul „câteva”, semul distinctiv fiind [\pm Puțin]. Intonația, la rândul ei, poate clarifica sensurile expresiei: „a bârfi”, dar și „a pune pe cineva la punct”; *a da cuiva (vreo) două palme* „a aplica două lovituri (succesive) pe ambele părți ale feței”; *a veni în două minute* „a veni imediat”; *a nu face doi bani/două parale* „a nu avea valoare, a nu valora nimic”; *a sta la doi pași* „a sta aproape”.

Forma de feminin *două*, având valoare neutră, apare în anumite enunțuri și se încadrează în cuantificarea neprecisă: *Îi dau două (palme/șuturi)*, *să mă țină minte!*, *Îi spun vreo două...!* În aceste exemple, *două* are și un sens peiorativ. În categoria cuantificării neprecise poate fi inclusă și sintagma: *perechi, perechi*, în care substantivul *pereche* este folosit la plural: *treceau/mergeau perechi, perechi* „(doi) câte doi”.

Doi (două) intră și în alcătuirea unor îmbinări fixe de cuvinte, cu valoare adverbială sau a unor expresii. Forma feminină (*două*) sau cea masculină (*doi*) se regăsesc în funcție de cuvintele determinate: *una – două* „întruna, continuu, neîntrerupt”; *în/pe din două cu...*

„amestecat în părți egale cu altceva”; *în/pe din două...* „în două părți egale”; *cu una cu două* (în construcții negative) „cu ușurință, repede”; *din două una* „ori una, ori alta; ori... ori...”; *una și cu una fac două* „fără multă vorbă, scurt, limpede”; *nici una, nici două* „fără a sta pe gânduri, imediat”; *a nu vorbi/a nu zice/a nu scoate (nici) două vorbe* „a nu scoate un cuvânt, a tăcea”; *în două cuvinte/vorbe* „pe scurt, fără multă vorbă”; *la doi pași* „aproape”; *a vorbi în doi peri* „echivoc, cu două înțelesuri”; *în doi timpi și trei mișcări* „foarte repede”.

3. În concluzie, se poate preciza că, dintre toate numerele cardinale românești, numai numeralul *doi* (*două*) are sinonime – substantive, adjective, (semi)adverbe. Atât *doi*, cât și sinonimul acestuia, *pereche*, au aceeași frecvență și circulă în paralel. Când desemnează o realitate imuabilă, semele distinctive fiind [+Animat] și [+Uman], nu este nevoie să se folosească: *doi* (*două*), *amândoi* (*amândouă*) sau substantivul *pereche*. Astfel, se spune: *mă dor ochii* (subînțelegându-se ambii ochi), dar se poate spune și: *mă dor amândoi ochii* – în această situație, adjectivul indefinit *amândoi* are și valoare de întărire, fiind redundant.

Aparținând categoriei cuantificării precise (întrucât este sinonim cu numeralul *doi*), substantivul *pereche* este caracterizat de trăsătura semică [+Animat] și desemnează fie două părți ale corpului (care sunt pereche), fie două ființe – în anumite cazuri este vorba de un cuplu, făcându-se diferența de gen, iar în alte cazuri diferența masculin vs. feminin nu este relevantă (*o pereche de boi*). Caracterizat de trăsătura semică [-Animat] substantivul *pereche* desemnează fie un obiect alcătuit din două părți identice și simetrice, fie un grup de două obiecte de același fel, întrebuintate numai împreună (care pot servi și obiecte separate).

În cadrul categoriei cuantificării neprecise, numeralul *doi* (*două*) poate fi precedat și de indefinitul *veo*; o mai mare frecvență o are utilizarea formei de feminin, cu valoare neutră.

Bibliografie

- *** *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), București, Editura Academiei Române, 1958.
Academia Română, *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR), București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Române, 1986.
Bidu-Vrăncianu, Angela, Călărășu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii* (DȘL), București, Editura Nemira, 2001.
Dima, Eugenia (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Arc, Editura Gunivas, 2007.
Bucă, M., Evseev, I., Király, Fr., Crașoceanu, D., Vasiliuță, L., *Dicționar analogic și de sinonime*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
Forăscu, Narcisa, *Sinonimia: teorie și practică*, București, Editura Universității din București, 2007.

Irimia Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 1997.

Pană Dindelegan, Gabriela, Dragomirescu, Adina, Nedelcu, Isabela, *Morfosintaxa limbii române*, București, Editura Universității din București, 2010.